

PUSHKIN VA SHARQ

Annotation:	<i>Aleksandr Sergeyevich Pushkin she'riyati Sharq va G'arbni uyg'unlashtirgan fenomenal hodisadir. Binobarin, Sharq mavzusi shoir ijodidan asosiy chiziq bo'lib o'tgan. Uning "Bulbul va gul", "Tumor", "Payg'ambar", "Yolvorish" bu jihatdan she'rlari alohida e'tiborni tortadi. Maqolada shu asarlar tahlili orqali ulug' mutafakkir ijodida aks etgan sharqona ruh, obrazlar va poetik mazmun yoritib berilgan.</i>
Keywords:	<i>lirik qahramon, aruz, metrik sistema, sharqona obraz, sharqona ruh, ramz, falsafiylik</i>
Information about the authors	Quvvatova Dilrabo Xabibovna <i>Buxoro davlat universiteti professori, filologiya fanlari doktori (DSc), Gulmira Bozorova, BuxDU 3-bosqich talabasi</i>

Aleksandr Sergeyevich Pushkin she'riyati har jihatdan – shaklan, ruhan va ma'nan Sharq she'riyatiga yaqin. Uning ayrim to'rtliklari teranligi, ma'nosining chuqurligi, falsafiyliги bilan ruboiylarni eslatib turadi. Hassos shoir Usmon Nosir ona tilimizga o'g'irgan "Bog'chasaroy fontani" dostoni syujeti mazmun-mohiyati bilan Sharqdan olingan. Aslida bu asar, V.M.Jirmunskiyning e'tiroficha, J.Bayronning «Korsar» poemasi ta'sirida yozilgan [1, 11]. Pushkinning "Bulbul va gul", "Payg'ambar", "Yolvorish", "Tumor" she'rlari mulohazalarimizga oydinlik kiritadi. Uning "Bulbul va gul" she'rini Cho'lpon mahorat bilan o'zbek tiliga o'g'irgan:

Bahor chog'ida xoli bog'da bir zulmatli tun erdi
G'arib bulbul fig'on aylab, "Gulim rahm aylagil", derdi.
Biroq ul gul quloq solmas edi faryodu afg'ona,
Fyaqat orom olardi noladin to'lg'ona-to'lg'ona [2, 43].

Ma'lumki, Sharq mumtoz adabiyotida bulbul va gul an'anaviy obrazlardan sanaladi. Ya'ni bulbul oshiq timsolini, gul esa ma'shuqa obrazini ifoda etadi. Pushkin she'rida ham xuddi shu mazmun saqlangan. Bahor tunida g'arib bulbulning gulga – ma'shuqasiga yolvorish holati buni tasdiqlab turadi.

Seni hech sevmagan bir gul uchun, ey shoirim, sen ham,
Yonarsan, o'rtanarsan, dod etarsan tinmayin bir dam.
Qo'y endi, behuda dod etma, ohing unga etmaydi,
Qaraysan, yashnagan bir gul, faqat dodingga etmaydi [2, 43].

Dastlabki baytdagi fikrlar keyingi baytlarda lirik qahramon – shoir holatiga uyg'unlashadi. Zero, oshiq ishq ko'yida tinmasdan, o'rtanib, yonib-kuysa ham gul – ma'shuqa unga munosib javob qaytarmaydi. Shu manzara Sharq she'riyati ta'sirini ko'rsatib turadi. Qolaversa, she'rninг yana bir muhim jihati shundaki, Cho'lpon katta san'atkorlik bilan uni rus she'riyatining metrik sistemasida emas, aruz, ya'ni mafoiylun, mafoiylun, mafoiylun, mafoiylun tarmog'i – hazaji musammani solimda mahorat bilan tarjima qilgan. Bu vazn esa Sharq adabiyotida faol qo'llanadi. Tarjimona she'r mohiyati, mazmunini chuqur his etganidan – unga sharqona shakl baxsh etgan va bu go'zal bir uyg'unlikni vujudga keltirgan. Shoirning "Tumor" she'ri ham sharqona mazmuni, obrazlari bilan alohidalik kasb etadi:

Yalang qoyalarga sira to‘xtamay
Dengiz hamishalik chayqalib turgan,
Iliqqina porlab ko‘kda to‘lin oy
Tunning shirin payti jilmayib turgan,
Haramda musulmon, kayfini surib,
Yashagan diyorda ko‘zlari xumor
Qo‘limga tutqizgan edi bir tumor [2, 25].

Yuqoridagi satrlarda qo‘llanilgan “haram”, “musulmon”, “tumor” so‘zlari Sharq hayotini aks ettiradi. She’rda tumor lirik obraz darajasiga ko‘tarilgan. Ma’lumki, haramda tutqun kanizaklar saqlanadi. Undagi go‘zal kanizaklardan biri shoirga tumor taqdim etadi: Erkalaniy turib menga dediki:

“Mening tumorimni yo‘qotmay saqla.
Unda sirli kuch bor, muhabbatimki
Bag‘ishladi senga, sen uni oqla!
Bo‘ronda, dovulda, mudhish to‘fonda,
Kasaldan, o‘limdan, to‘fordan, ey yor
Boshingni saqlamas hech bir makonda
Senga men baxsh etgan sehrli tumor” [2, 25].

Sharqda tumor insonni balolardan, xavfu xatardan asraguvchi kuch timsolini ifoda etadi. Shuning uchun qiz shoirga tumor berar ekan, uning sehrli ekanligini, bo‘ron, dovul, mudhish to‘fon, kasallik, o‘lim kabilardan asrashini ta’kidlaydi. Bu sharqona qarash asosida shakllangan poetik fikrdir.

Xiyonat, unutish kabi holatda

Saqlab qolar seni men bergan tumor [2, 25].

Yuqoridagi satrlarda tumorning ma’naviy qudrati o‘z ifodasini topgan. Ya’ni tumor uni xiyonat va unutishdan asraydi. Bu ikki narsadan uzoq bo‘lish esa insonni fazilatli etadi.

Shoirning “Qushcha” she’ri ham umumbashariy mazmuni bilan ajralib turadi:

Vatanim odatin begona elda
Men muqaddas bilib bajarmoqdaman:
Bahor bayramida go‘zal sayilda
Qushchaga erk berib uchirmoqdaman.
Ko‘nglim shundan topar tasalli orom
Xudodan nolishim o‘rinli emas.
Axir, men ozodlik etoldim in‘om
Aqalli birgina jonga bu nafas [2, 39].

Bunda qushcha ramziy ma’noga ega. Shoir bir qushchani ozod parvozga chorlaganidan ko‘ngli taskin topmoqda. Aslida qushcha bunda o‘sha davrdagi erksiz vatan timsolini o‘zida namoyon etadi. She’rdagi sharqona ruh shundan iboratki, shoir bahor faslida, go‘zal sayilda qushchaga ozodlik in‘om etadi. Go‘zal sayil Sharqda Navro‘z bayrami bilan bog‘liq. Demak, shuning o‘ziyoq sharqona tasvirni asoslab turadi. “Men sizga achinmayman” deb boshlanuvchi she’r ham sharqona mazmuni bilan o‘ziga xoslik kasb etadi. Bu she’r xalqimizning ardoqli shoirasi Zulfiya tomonidan mahorat bilan tarjima qilingan va o‘zbek kitobxoniga etkazilgan.

Men sizga achinmayman, vafosiz sevgilarda
Behuda oqib o‘tgan bahorimning ellari.
Men sizga achinmayman u otashin naylarda

Ehtiros-la kuylangan, ey tunlarning sirlari[2, 57].

She'rdan ishqdan ozor chekkan qalb sadolari eshilib turadi. Shoir bahor ellariga murojaat etar ekan, bu faslda muhabbat kuyini chaladigan otashin naylar yodiga tushadi. Ma'lumki, nay – Sharqqa xos cholg'u asbobi. Qolaversa, nay kuyi nihoyatda dardli bo'ladi. Undan iztirobli va g'amangiz ohanglar taraladi. Shoir nazdida nay go'yo tunlarning sirlarini kuylayotganday. Ayni shu jihat shoirning Sharq hayotini yaxshi bilganligini ko'rsatib turadi.

Shunday edi, shunday bo'lar hali ham,
Bu qadimdan qolgan ibrat, yo'l yo'rig'.
Bilimdon ko'p, lekin oqil, dono kam.

Tanish bilish sanoqsiz-u, do'st-chi yo'q [2, 69].

Bu to'rtlikda ham sharqona hayot falsafasi aks etgan. Umar Xayyom, Alisher Navoiy, Bobur ruboiylarida o'z ifodasini topgan bu qarash hayotda ko'p bora sinovlardan o'tdi, biroq o'zgarmadi. Haqiqatan, hayotda bilimdon ko'p, lekin dono kam, tanish-bilish ko'p, biroq haqiqiy, chin do'stni topish nihoyatda mushkul.

Ro'molingni tashlab shu chog'da
Kun misli kel, hoy qizgina, qiz! [2, 127] –

deb yozadi shoir yana bir she'rida. Ro'mol Sharq qizining timsolini anglatadi. Qizning ro'molini boshiga tashlab kelishi sharqona hayo va ibo ramzidir.

Mana, qalbgga oshno bo'ldi nay,
Ko'z oldimda bo'lding namoyon,
Go'zallikning sof parisiday,
Bir lahzalik ajib tushsimon[2, 130], –

deb yozadi shoir boshqa bir she'rida. Nayning qalbgga oshno bo'lishi ham sharqona ifoda. Chunki nay – oshiq qalbining tarjimoni. Uning kuyida oshiq iztiroblari aks etadi.

“Yolvorish” she'ridagi quyida misralar ham e'tiborli:
Men Layliga bo'lib ko'p mushtoq;
Chorlayman: kel, do'stim, men sari [2, 144].

Bunda talmeh Alisher Navoiyning “Layli va Majnun” dostonidagi bosh qahramon Layliga ishora qilish orqali yaratilgan. Do'stga mushtoqlik Majnunning Layliga mushtoq bo'lishi holati bilan asoslangan. Tahlil etganimiz Pushkinning she'rlari Sharq ruhi bilan sug'orilgan. Ularda Sharq tasviri ramziy obrazlarda, mazmunda, badiiy tasvir vositalarida yorqin namoyon bo'lgan. Bu esa shoirning Sharqqa maftun shoir bo'lganligini asoslab turadi.

ADABIYOTLAR

1. Жирмунский В.М. Байрон и Пушкин. –Ленинград: Наука, 1978. –422 с.
2. Пушкин А.С. Танланган асарлар. –Тошкент: Ф.Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1999.–320 б.
3. Quvvatova, D., & Nazarova, D. I. (2020). The rubai genre in the works of Jamal Kamal. *The American Journal of Social Science and Education Innovations/Dilrabo Quvvatova, DI Nazarova, 9*, 346-352.

4. Kamolov, I. N., Khayrullayeva, K. R., & Quvvatova, D. H. (2021). The image of Babur in the interpretation of Harold Lamb. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*, 27(4), 2204-1990.
5. Sohibova, Z., & Quvvatova, D. (2019). Symbolic description of the year seasons in Uzbek poetry. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*, Volume-8 Issue-9S3, July 2019, 363-367. ISSN: 2278-3075 Website.
6. Sohibova, Z., & Quvvatova, D. (2019). Symbolic description of the year seasons in Uzbek poetry. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*, Volume-8 Issue-9S3, July 2019, 363-367. ISSN: 2278-3075 Website.
7. Qodirova, R. (2021). ABDULLA ARIPOV'S WORK DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE IS INTERPRETED BY NUMAN RAKHIMJANOV. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 7(7).
8. Quvvatova, D. (2020). WORLD AND UZBEK POEMS: COMPARISON AND ANALYSIS. *Theoretical & Applied Science*, (4), 947-949.
9. Barotova, M., & Quvvatova, D. (2019). Transference of national peculiarities in the novel "The Din" by E. A'zam. *International Journal of Engineering and Advanced Technology*, 8(5 Special Issue 3), 383-387.
10. Nafosat, U., & Quvvatova, D. (2019). An untraditional description style in the epos of Ikrom Otamurod. *International Journal of Engineering and Advanced Technology*, 8(5 Special Issue 3), 396-399.
11. Usmonova, Z., & Quvvatova, D. (2021). The features of artistic functions in scientific fantasy (using the example of Ray Bradbury and Isaac Asimov's works). *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*. <https://saarj.com>, 11(3).
12. Kuvvatova, D. (2016). Classification of uzbek modern poems. *Iranian Journal of Social Sciences and Humanities Research. UCT. J. Soc. Scien. Human. Resear.(UJSSHR).-Takestan, Iran*, 4(1), 81-84.
13. Sohibova, Z., & Quvvatova, D. (2019). Symbolic description of the year seasons in Uzbek poetry. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*, Volume-8 Issue-9S3, July 2019, 363-367. ISSN: 2278-3075 Website.
14. Ochilova, N., & Quvvatova, D. (2020). Interpretation of the image of "horse". *Uzbek and English literature.//EPRA International Journal of Multidisciplinary Research. Monthly Peer Reviewed & Indexed International Online Journal*, 6(9), 3-5.
15. Quvvatova, D. (2022). FITRAT'S VIEWS ON LITERATURE. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 21(21).

16. Quvvatova, D. (2022). ЖАМОЛ КАМОЛ–РУБОЙИНАВИС: РУБОЙИНАВИС. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 15(15).
17. Nigmatullayevich, K. I., Ravshanovna, K. K., & Khabibovna, Q. D. (2021). THE IMAGE OF BABUR IN THE INTERPRETATION OF HAROLD LAMB. *The journal of contemporary issues in business and government*, 27(4), 139-143.
18. Дилрабо, Қ. (2021). СЕРФАЗИЛАТ ИНСОН, БАҒРИКЕНГ УСТОЗ ВА ЗАБАРДАСТ ФИЛОЛОГ: Қувватова Дилрабо, БухДУ профессори, ф. ф. доктори. In *Научно-практическая конференция*.